

A sepia-toned photograph of an elephant procession. In the foreground, a large elephant is walking towards the left. Two people are riding on its back; one is seated and looking down, while the other stands behind them. A crowd of people, many wearing white robes, follows the elephant. In the background, a large Gothic church with a tall, pointed spire is visible.

KADOC- nieuwsbrief

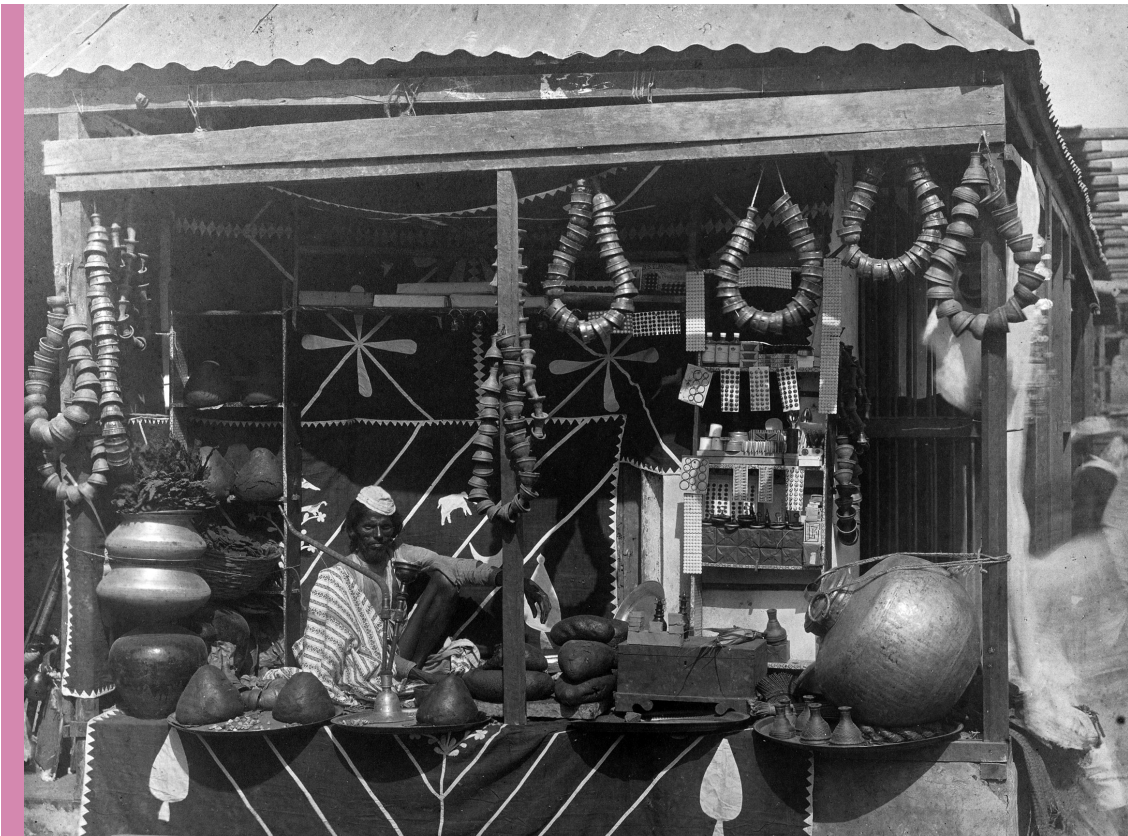
2013/6

Inhoud / 4 De Belgische missie in India, 1850-1950. Tentoonstelling voor Europalia India / 10 De 'Jésuitesses'. Zusters in het spoor van Ignatius van Loyola / 16 Kloosterling en vrijdenker. Archivalia en boeken van Florent Mortier / 24 Expertenforum en adviesraad. Vernieuwde adviesorganen van KADOC

Cover: Mahuadanr, 1926;
blz 3: 'Praagbed eener Hindoosch trouwfeest. De bruid wordt aldus naar 't huis van haren echtgenoot gedragen.'
Tabaksverkoper, ca. 1900.
[Beeldarchief Vlaamse jezuïetenprovincie]

De Belgische missie in India, 1850-1950

Tentoonstelling voor Europalia India

Luc Vints

India is een grote onbekende. Het immense land komt vooral in het nieuws bij rampspoed. Onze kennis ervan beperkt zich vaak tot yoga, de Taj Mahal en tandoori chicken. Ook Gandhi zegt velen wel iets. Nochtans hebben België en India een lange traditie van culturele, economische, politieke en religieuze contacten. Die zijn meestal vergeten. Dat is zeker het geval voor de Belgische missionarissen in India. In totaal leefden en werkten er sinds circa 1850 meer dan duizend Belgische religieuzen in India. Zij bouwden een onderwijsnetwerk uit en richtten weeshuizen, hospitalen en dispensaria op.

De nieuwe KADOC-tentoonstelling “Beelden van een vergeten ontmoeting. De Belgische missie in India, 1850-1950” focust op de ontmoeting van de Belgische missionarissen met de Indiase bevolking, cultuur en religies. Daarvoor putten we vooral uit de rijke beeldarchieven van de religieuze instituten die in India actief waren: jezuïeten, kapucijnen, ongeschoeide karmelieten, ursulinen van Tildonk, zusters van Liefde van Jezus en Maria en zusters van de Jacht. Met een tweehonderdtal foto's presenteren we de kroniek van hun aanwezigheid in India en illustreren we welk India de missionarissen ontdekten en hoe ze het land, vanuit hun eigen christelijke invalshoek, mee vormgaven. De foto's zijn vandaag een getuigenis van de vergeten ontmoeting tussen India en België.

“Beelden van een vergeten ontmoeting. De Belgische missie in India, 1850-1950” loopt van 9 november 2013 tot 25 januari 2014 in KADOC. De tentoonstelling maakt deel uit Europalia India, dat dit najaar de culturele rijkdom van India voorstelt.

Leuven participeert op een bijzondere manier aan dat festival. De stad opende op 5 oktober het India House, geeft het woord aan twaalf bekende Indiase schrijvers en presenteert tot 5 januari de tentoonstelling “Tempels, forten en paleizen. 2000 jaar Indiase architectuur” in de Romaanse Poort. Alle informatie vindt u op <http://indiahouseleuven.be>.

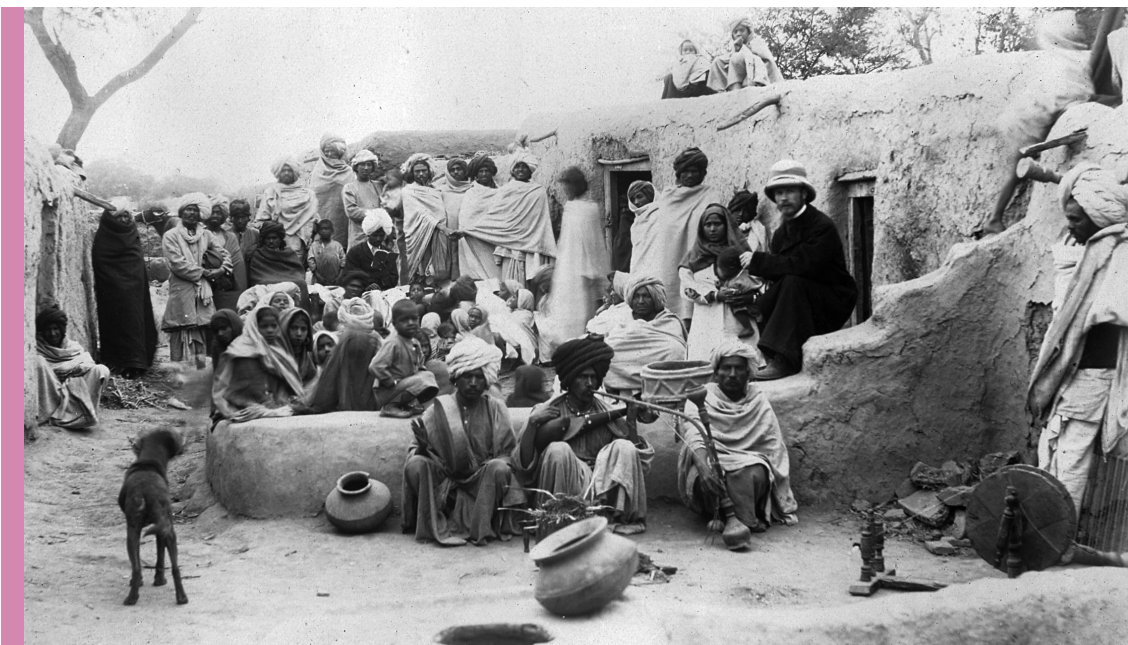
*Naailes van de zusters van
Liefde van Jezus en Maria in
Punjab.
[Beeldarchief Vlaamse kapu-
cijnen]*

*Home of Our Lady of Provi-
dence van de franciscanes-
sen missionarissen van
Maria in Calcutta (jaren
1930).
[Beeldarchief Zuid-Belgische
jezuïetenprovincie]*

*Catecheseles van de jezuïeten in Mahuadand (jaren 1920).
[Beeldarchief Zuid-Belgische jezuïetenprovincie]*

*Kapucijn in een dorp in Punjab, ca. 1910.
[Beeldarchief Vlaamse kapucijnen]*

*'School op arme missiepost'
in Punjab.
[Beeldarchief Vlaamse kapu-
cijnen]*

*Eerstesteenlegging van de
kerk van Irungil, 1924.
[Brugge, Ongeschoeide kar-
melieten]*

*De jaïntempel van Calcutta,
ca. 1900.
[Beeldarchief Vlaamse kapu-
cijnen]*

*Pensionaat van de zusters
van Liefde in Dalhousie,
1901.
[Gent, Zusters van Liefde van
Jezus en Maria]*

De 'Jésuitesses'

Zusters in het spoor van Ignatius van Loyola

Kristien Suenens

Sinds hun ontstaan in de zestiende eeuw namen de jezuïeten een prominente plaats in binnen de katholieke kerk. Gekenmerkt door een strakke en efficiënte structuur, een sterk spiritueel project en een dynamisch apostolisch en missionair elan vormde de Sociëteit van Jezus ook al snel een model voor geëngageerde religieuze vrouwen en vrouwelijke religieuze instituten. Tijdens de internationale workshop “Appropriations et constructions identitaires. Le modèle ignatien dans les congrégations d’hommes et de femmes après 1773” die van 8 tot 10 juli 2013 doorging aan de UCL, werd getracht om dat fenomeen in zijn ‘longue durée’ te duiden en vanuit een breed comparatief perspectief te analyseren. Het colloquium, dat er kwam onder impuls van Silvia Mostaccio (UCL), was het resultaat van een samenwerkingsverband tussen die universiteit en haar onderzoekspolen RSCS (Religions, Spiritualités, Cultures, Sociétés), IACCHOS (Institut d’analyse du changement dans l’histoire et les sociétés contemporaines) en GEMCA (Group for Early Modern Cultural Analysis) en KADOC-KU Leuven.

Hoewel het duidelijk in strijd was met de constituties van de Sociëteit, waarin werd aangegeven dat de ‘curia monialium’ niet tot het takenpakket van de leden behoorde, hadden de jezuïeten een lange, maar niet onproblematische traditie van begeleiding van vrouwelijke religieuzen en vrouwelijke religieuze instituten. Sabine Pavone (Università di Macerata) en Silvia Mostaccio (UCL) brachten in hun inleidende lezing een

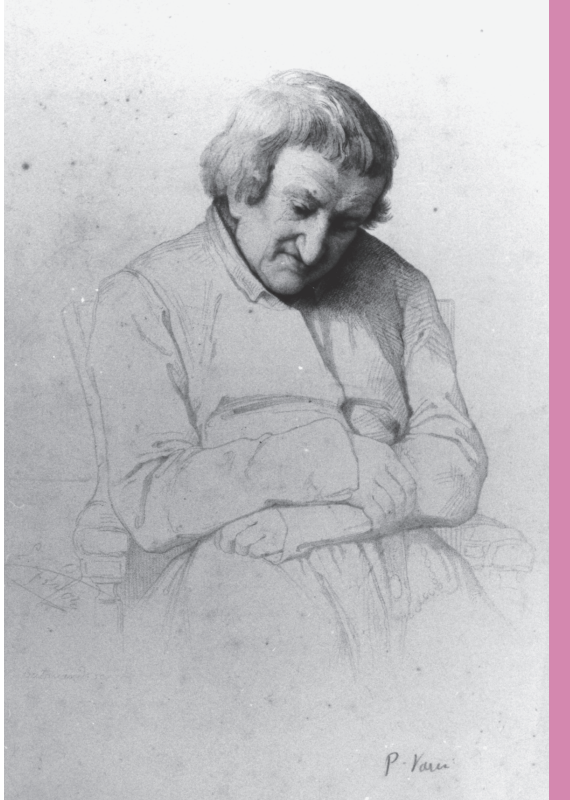

overzicht van vijf eeuwen van ‘jezuïetessen’ of door het ignatiaanse model geïnspireerde vrouwen en stichtingen: van Angela Merici, stichteres van de ursulinen, in de zestiende eeuw, over Mary Ward, wiens zeventiende-eeuwse zustercongregatie ontbonden werd op grond van een te grote gelijkenis met de jezuïetenorde, tot de talrijke achttiende- en negentiende-eeuwse apostolische vrouwengemeenschappen die zich wereldwijd op het model van de Sociëteit inspireerden. Onmiddellijk konden ook een aantal belangrijke spanningsvelden worden aangehaald, die in andere lezingen werden uitgediept.

Romeinse aanzelingen

Allereerst was er een significant verschil in ingesteldheid tussen de jezuïeten en de vrouwelijke religieuzen op het terrein enerzijds en aan de top van de kerkelijke hiërarchie anderzijds. Dat bleek onder meer uit de bijdragen van Alessandro Serra (Université de Liège), Bernadette Truchet (Centre de documentation et d’archives des Oeuvres Pontificales Missionnaires, Lyon), Adriana Valerio (Università degli Studi di Napoli), Giancarlo Rocca (Società San Paolo - Dizionario degli Istituti di Perfezione), Kristien Suenens (KADOC-KU Leuven), Sarah Barthélemy (UCL) en Marie-Elisabeth Henneau (Université de Liège) over diverse achttiende- en negentiende-eeuwse Italiaanse, Franse en Belgische zustercongregaties met een sterk ignatiaans profiel.

De begeleiding van zustercongregaties door jezuïeten of de keuze voor het ignatiaanse model door vrouwelijke religieuzen was geen evidentie. Zowel de leiding van de Sociëteit als de kerkelijke autoriteiten waren koele minnaars van beide vormen van beïnvloeding. Het verbod van de constituties indachtig, vreesden diverse jezuïetengeneraals dat een te sterk engagement voor deze of gene lokale zustergemeenschap ten koste zou gaan van de flexibele apostolische inzetbaarheid en de mobiliteit van individuele jezuïeten. De Heilige Stoel was veeleer bevreesd dat het ignatiaanse model, doordrongen van een militante evangelisatiedrang en een grote betrokkenheid op de (seculiere) wereld, zusters zou inspireren tot een soort van vrouwelijk ‘priesterschap’, ver weg van de veilige kloostermuren. Rome zag in een te sterke afhankelijkheid van de jezuïeten

ook een mogelijke bedreiging voor de gewetensvrijheid van de vrouwelijke religieuzen. Zowel in het Vaticaan als in de Borgo San Spirito, het generalaat van de jezuïeten in Rome, werd ook meermaals getwijfeld of het model van de jezuïetenorde – met de reeds genoemde karakteristieken, aangevuld met het hoge vormingspeil en de relatieve bewegingsvrijheid van de leden – überhaupt geschikt was voor vrouwen.

*Sophie Barat (1779-1865),
stichteres van de Franse
Dames du Sacré Cœur, en de
jezuïet Joseph Varin (1769-
1850).
[KB8559; KFA21664]*

De terughoudendheid van de Romeinse autoriteiten verhinderde niet dat veel individuele jezuïeten en vrouwelijke religieuzen wel voluit streefden naar een vrouwelijk congregatiemodel op ignatiaanse leest. Hoewel zelden werd gekozen voor een exacte kopie van de constituties en de structuren van de Sociëteit en wel degelijk sprake was van een aanpassing aan de vereisten van het vrouwelijk kloosterwezen, raakten veel vrouwelijke apostolische congregaties doordrongen van bepalende ignatiaanse elementen als een hiërarchische en uitgebreide organisatiestructuur, een sterke nadruk op het apostolaat (voornamelijk onderwijs en retraites), de afwezigheid van strakke clausuurregels en officiegebed, een substantiële rol voor de ignatiaanse Geestelijke Oefeningen. De stugge houding van de Romeinse instanties had wel tot gevolg dat de meest intense samenwerkingen tussen jezuïeten en vrouwelijke religieuzen zich manifesteerden in de periferie van de katholieke wereld, ver weg van het gezag van Rome en in perioden van grote beroering en destabilisatie van het kerkelijk apparaat. Alicia Fraschina (Universidad de Buenos Aires) gaf daarvan een treffend voorbeeld met haar bijdrage over de Argentijnse achttiende-eeuwse zuster Maria Antonia de San José.

De opheffing van de jezuïetenorde in 1773 en de totale ontmanteling van de kerk na de Franse Revolutie vormden belangrijke katalysatoren voor die evolutie. Deels in de hand gewerkt door het kerkelijke en religieuze vacuüm moest het tot dan toe overheersende

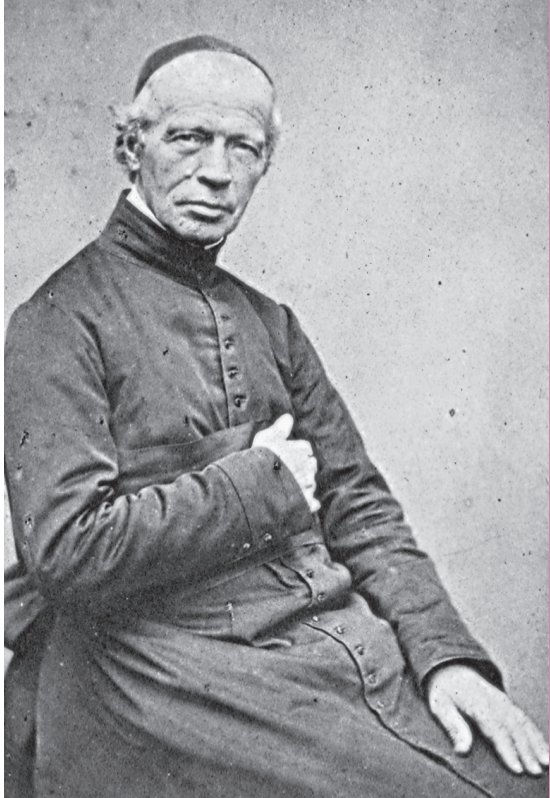

monastieke vrouwelijke kloostermodel definitief de duimen leggen voor nieuwe initiatieven van apostolische aard, geïnspireerd door bestaande modellen als die van de ursulinen, de Loretozusters van Mary Ward en andere op de jezuïetenorde gebaseerde vrouwelijke congregaties. Hetzelfde gold voor ex-jezuïeten of ‘vermomde’ jezuïeten als de Pères de la Foi of de Paccaranaristen, die in de begeleiding van vrouwelijke religieuzen een nieuwe uitdaging vonden en een middel om de ignatiaanse geest door te geven. Het fundamenteel op apostolisch engagement gerichte religieuze reveil van de eerste helft van de negentiende eeuw bood die prille stichtingen alle kansen tot ontplooiing.

*Julie Billiart (1751-1816),
stichteres van de zusters van
O.L.Vrouw van Namen, en
Justine Desbille (1801-1866),
stichteres van de zusters van
het Kind Jezus van Nijvel.
[KB3352; privécollectie]*

Interne en gender-specifieke spanningen

De spanningen manifesteerden zich niet alleen in verticale zin. Ook tussen de jezuïeten en de vrouwelijke religieuzen onderling kwam het soms tot conflicten, vaak omdat de bestaande genderverhoudingen onder druk kwamen te staan. Soumita Choudhuri (Vassar College, New York) analyseerde de casus van een achttiende-eeuwse Franse mystica die haar jezuïet-biechtvader beschuldigde van aanranding en ketterij. Susan O'Brien (St. Edmunds College, University of Cambridge) bracht het verhaal van de gehuwde congregatiestichteres Cornelia Connely, die in 1846 in samenwerking met de jezuïeten de Society of the Holy Child Jesus stichtte. In de reeds aangehaalde bijdrage van Henneau werd toegelicht hoe de tweede overste van de Sœurs de Notre-Dame van Namen, Françoise Blin de Bourdon, het belang van haar voorgangster, Julie Billiart, voor het stichtingsproces van de congregatie in de verf zette en de – nochtans significante – rol van de Pères de la Foi minimaliseerde.

In de lijn van de Romeinse verzuchtingen rond de gewetensvrijheid van de religieuzen, werd in diverse lezingen (Henneau, Suenens, Rocca) ook verwezen naar de positie van de biechtvader en de praktijk van de ‘manifestation de conscience’. Om hun ignatiaanse identiteit te ontwikkelen en te consolideren, werden in veel vrouwelijke congregaties – niet zelden op vraag van de religieuzen zelf – jezuïeten als biechtvaders en geestelijk directeurs aangesteld. Op die manier waren de vrouwelijke congregaties verzekerd van een blijvende ondersteuning van hun apostolisch en spiritueel project. Ze kregen ook toegang tot de belangrijke sociale en religieuze netwerken van de Sociëteit van Jezus, niet onbelangrijk voor de vereffening van hun materiële noden en een geslaagde rekruteringspolitiek. De dominante positie van de jezuïeten leidde – eens de moeilijke stichtingsjaren achter de rug waren – echter soms tot tegenreacties van de vrouwelijke oversten en (mede)stichteressen. Zij streefden naar een grotere autonomie en grotere onafhankelijkheid van de jezuïeten, daarin ondersteund door hun groeiend prestige en charisma binnen de zustergemeenschap.

*Anna de Meeûs (1823-1904),
stichteres van de Dames
de l'Adoration Perpétuelle,
en de jezuïet Jan-Baptiste
Boone (1794-1871).
[KB5861; KFA50280]*

In de lijn van hun ignatiaanse voorbeeld was in veel congregaties immers een piramidale organisatiestructuur ingevoerd, met een sterke interne positie voor de algemeen overste. Net als bij de jezuïeten lag er in veel zustercongregaties met een ignatiaans profiel een sterke nadruk op onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan de overste en de verzaking aan de eigen wil in het voordeel van het groepsbelang. Beide aspecten werden onder meer geconcretiseerd in de ‘manifestation de conscience’: de regelmatige onthulling van de eigen gevoelens en gedachten voor de overste. De praktijk – die in veel mannelijke religieuze orden werd toegepast, maar vooral met de jezuïeten werd geassocieerd – raakte in de negentiende eeuw in toenemende mate gecontesteerd. De vraag rees of de ‘manifestation de conscience’ wel geschikt was voor de ‘beïnvloedba-

re' en 'fragiele' vrouwelijke ziel en niet in strijd was met de kerkelijke wetgeving over de gewetensvrijheid van de religieuzen. Uiteindelijk vaardigde Rome in 1890 een verbod uit op de 'manifestation de conscience' in alle vrouwelijke en een groot deel van de mannelijke kloostergemeenschappen.

Meisjesonderwijs en religieus vormingswerk als 'ignatiaans' apostolaat

Het ignatiaanse model manifesteerde zich ook – en misschien vooral – in de apostolische identiteit van de vrouwelijke congregaties. Uit meerdere van de al genoemde bijdragen bleek dat meisjesonderwijs en religieus vormingswerk (retraites, catecheseonderwijs ...) de kerntaken waren van de zustercongregaties die zich in meer of mindere mate op de jezuïeten inspireerden. Het missionaire elan van de Sociëteit werd op die manier vertaald naar vrouwelijke standaarden, ook al doken daar de nodige genderconflicten op.

Twee basisteksten van de Sociëteit, de *Ratio Studiorum* voor het onderwijs en de Geestelijke Oefeningen van Ignatius voor het retraitewerk, vormden niet zelden de leidraad voor het apostolaatswerk van de zusters. Het klassieke humanioraonderwijs, dat de kern vormde van het exclusief op jongens gerichte onderricht in jezuïetencolleges, was in de negentiende eeuw nauwelijks toegankelijk voor meisjes. Toch slaagden veel door jezuïeten aangestuurde vrouwelijke onderwijscongregaties erin om enkele basisprincipes van de *Ratio Studiorum* – zoals de nadruk op zelfontplooiing en de aandacht voor exacte wetenschappen – in het curriculum van de traditionele meisjesspensionaten te implementeren. Op die manier kregen de in essentie voor jongens bestemde ignatiaanse onderwijsprincipes toch ook een vrouwelijke 'vertaling'.

De Geestelijke Oefeningen – in de vorm van drie- of achtdaagse retraites – vormden in veel ignatiaanse zustercongregaties een belangrijk onderdeel van de religieuze vorming. In de geest van hun apostolaat van (re-)evangelisatie en de strijd tegen religieuze onwetendheid waagden een aantal achttiende- en negentiende-eeuwse congregaties zich ook zelf aan de organisatie van retraites op basis van de Oefeningen, vaak als uitbreiding van hun reeds bestaande catecheseapostolaat. Hoewel hun taak als vrouwelijke religieuzen beperkt bleef tot de praktische organisatie ervan, wisten ze – onder meer door de selectie van retraitepredikers en de uitgaven van retraiteverslagen – toch een bijdrage te leveren aan het herkersteningselan van de postrevolutionaire kerk.

Over de precieze genderverhoudingen binnen dat soort van apostolaat dient nog verder onderzoek te gebeuren. Het is duidelijk dat het UCL-colloquium verschillende interessante en nieuwe onderzoekspistes opende. Maar het was voor verschillende aanwezigen ook duidelijk dat het grotendeels bij boeiende aanzetten bleef, die verdere uitwerking vergen. Hopelijk krijgen die aanzetten een impuls in de context van de vele colloquia die naar aanleiding van de herlancering van de Sociëteit (1814-2014) wereldwijd worden ingericht. Samen met de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven), de Universiteit de Namur, de provincies van de Vlaamse en Waals-Luxemburgse jezuïeten, het Rijksarchief van België, het Nederlands Instituut voor Jezuïeten Studies, het Ruusbroecgenootschap (UA) en het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) organiseert KADOC-KU Leuven van 23 tot 25 oktober 2014 een colloquium rond 200 jaar herstel van de Sociëteit van Jezus in de Lage Landen, waarvoor recent een Call for Papers werd verspreid. Meer informatie is te vinden op de website van KADOC.

Kloosterling en vrijdenker

Archivalia en boeken van Florent Mortier

Carine Dujardin

Nog steeds bevindt zich heel wat waardevol erfgoed in privébezit. Tot voor kort was dat het geval met het archief en de bibliotheek van Florent Mortier (1877-1963). Als uitgetreden scheutist, die zich in 1957, enkele jaren voor zijn dood, opnieuw verzoende met de kerk, had hij een opmerkelijke levensloop. Een biografie uit 1963 typeert hem als “savant méconnu et modeste”. Zijn boeken en archief droeg hij over aan een Brussels advocaat en vriend, waar ze meer dan een halve eeuw in de familie werden gekoesterd. Recentelijk werd het erfgoedgeheel herbestemd. Boeken die betrekking hebben op China werden in bewaring gegeven aan het Belgisch Instituut voor Hogere Chinese Studies (Brussel). De boekencollectie rond de Belgische sociale hervormer Hyppolyte Colins (1783-1859) werd overgedragen aan het Rijksarchief (Brussel), waar zich een Fonds Colins bevindt. Het resterende deel van de archivalia en de erfgoedbibliotheek werd overgedragen aan KADOC.

Florent Mortier was een markante figuur, wiens levensloop gekenmerkt werd door een aantal opmerkelijke breuklijnen. Oorspronkelijk opteerde de Izegemnaar voor een loopbaan als seculier priester. Na zijn humaniorastudies aan het Sint-Jozefscollege in Tielt, koos hij voor het kleinseminarie van Roeselare, waar hij een jaar filosofie volgde. Met toestemming van de toenmalige bisschop van Brugge, Gustaaf-Jozef Waffelaert (1847-1931), ruilde hij het kleinseminarie in voor het noviciaat van Scheut (1898), wat

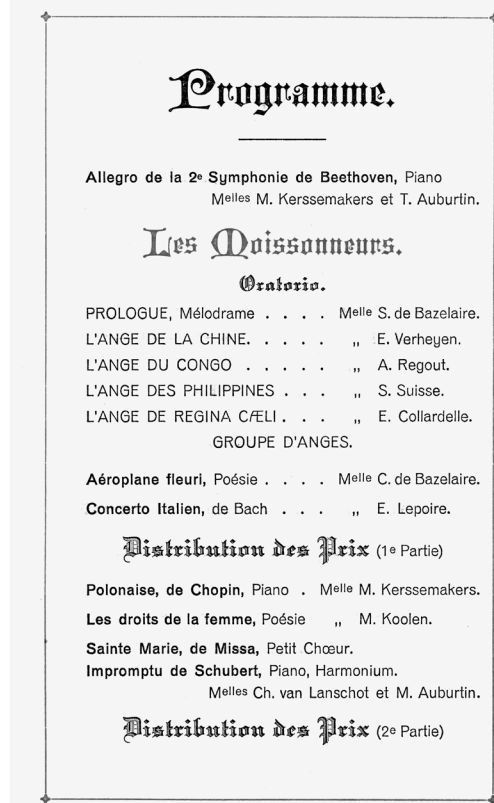
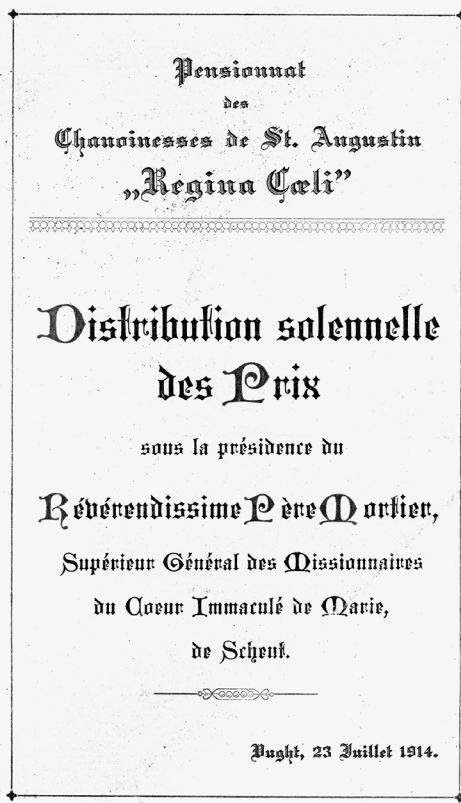
hem moest voorbereiden op een leven als missionaris. De jonge West-Vlaming onderscheidde zich van meet af aan door een grote spirituele ernst. Na zijn priesterwijding (1903) werd hij gevraagd om zich twee jaar als prefect over de scheutisten in opleiding in Leuven te ontfermen. Al na drie jaar missiewerk werd hij terug naar Leuven geroepen om geestelijk directeur te worden van de theologiestudenten in opleiding. Ook in de Chinamissie zelf (1905-1908) werden zijn spirituele ernst en schrandereheid van geest opgemerkt. Reeds enkele maanden na zijn aankomst werd hij benoemd tot directeur van het plaatselijke kleinseminarie (Si Liang, Noord Kan-su). Het is wellicht wegens die combinatie van kwaliteiten dat hij een jaar na zijn terugkeer uit China (1909) werd gevraagd het hoogste ambt van het instituut op te nemen.

*Samen met 7 confraters vertrok Mortier in 1905 naar Kan-su.
[Beeldarchief Scheut, 14-48_01]*

Op 32-jarige leeftijd werd Florent Mortier de jongste algemeen overste van Scheut, de belangrijkste Belgische missiecongregatie van dat ogenblik. In die functie (juli 1909-juli 1920) leidde hij de congregatie door de 'Grote Oorlog', vanuit Stamford Hill bij Londen, waar hij een huis voor jonge theologiestudenten oprichtte. Hij stichtte Scheuthuizen in Londen en New York en liet in Schilde, bij Antwerpen, een rusthuis voor bejaarde missionarissen bouwen. In 1920 stichtte hij een huis in Walcourt.

Als algemeen overste had hij ook aandacht voor spirituele verdieping. In 1911 benoemde hij Arthur Surmont (1877-1937) tot novicemeester, een functie die hij tot 1930 zou bekleden. Surmont vertegenwoordigde een spirituele verdiepingsbeweging bij Scheut die geïnspireerd was op het kloosterideaal. De zogenaamde 'blootvoeters' kenden in de actieve missiecongregatie die Scheut was, nochtans heel wat tegenstanders.

Verder legde Mortier een bijzondere belangstelling aan de dag voor de Congomissie. Om zich persoonlijk van de toestand te vergewissen, maakte de jonge overste een rondreis door Congo (17 februari 1912 tot 22 maart 1913). Hij bezocht alle missieposten van Scheut en was een vroege voorvechter van een universiteit ('l'université Leopold II') die ook voor zwarten toegankelijk zou zijn. Religieuze beleidsverantwoordelijken

hadden in die tijd vaak een politieke stem. Na zijn benoeming tot algemeen overste werd Mortier raadgever van Leopold II. Na de Eerste Wereldoorlog werd hij lid van de Koloniale Raad (1919-1926), een mandaat dat hij na zijn niet-herkiezing bleef uitoefenen, totdat hij de congregatie verliet.

Van kloosterling tot vrijdenker

Toen Mortier tijdens het woelige algemeen kapittel van juni 1920 niet werd herkozen, bleek er een conflict in de maak. Na vijf stemronden, waarin hij wel de absolute meerderheid, maar niet de vereiste tweederdemeerderheid voor een herverkiezing haalde, werd uiteindelijk Jozef Rutten (1874-1950), als afgevaardigde van de invloedrijke Chinese provincie, verkozen tot algemeen overste. Mortier werd benoemd tot eerste assistent van de nieuwe overste. Aanvankelijk liepen de relaties nog gesmeerd, zoals bleek in september 1920, toen Mortier Rutten verving tijdens diens reis naar China en de Filippijnen. Stil-aan verslechterde de verstandhouding met de congregatie. In 1925 ruilde Mortier Brussel (generalaat Scheut) in voor Antwerpen. Toen hij in april 1926, “zonder kennisgeving en toestemming”, zijn post in Antwerpen verliet, kwam het tot een open conflict met de congregatie én de kerk. Hij werd voor die “daad van ongehoorzaamheid” door Rome geëxcommuniceerd en verliet de congregatie.

Florent Mortier wijdde zich verder aan de studie en startte een academische carrière aan de vrijzinnige universiteit ULB, waar hij sinds 1924 enkele lessen gaf aan het Instituut des Hautes Études de Belgique. Later doceerde hij er filosofie, Chinese literatuur en sociale en politieke bewegingen. Hij werd ook directeur van het Séminaire Paul Minnaert, dat voordrachten organiseerde rond filosofie en maatschappelijke thema's. Hij

Canonique premier ordre ☐
 Canonique du 2.e ordre ☒

Hautes Etudes de Belgique

Fl. Mortier

ECRITS ET DOCUMENTS

DE 2059 à 500 AVANT NOTRE ÈRE

Préhistoire jusqu'à U

2059 avant notre ère:

U-koung: Rapport sur les travaux de Canalisation de
 l'Empereur U le Grand.

Ce rapport est inséré dans le Chou-king

1985 Hia A 1989 Petit calendrier de la première dynastie des Hia, inséré
 dans le recueil de Ta-tai-li

was voorzitter van tal van wetenschappelijke verenigingen, zoals de Société royale belge d'anthropologie et de préhistoire (1936-1937), de Société royale belge de géographie (1937, 1938; 1941-1942) en de Société des Américanistes de Belgique (1947) en publiceerde in hun tijdschriften. Volgens een handgeschreven curriculum, dat aan KADOC is overgedragen, beschouwde hij zichzelf vooral deskundig in "questions coloniales", "questions d'extrême Orient" en "études philosophiques". Hij vermeldde een specifieke belangstelling voor antropologie, etnologie en folklore.

Fragment van Mortiers cursus Chinese literatuur aan de ULB.

Erfgoed als spiegel van actie en ziel Het opmerkelijke erfgoed geheel bevat zowel boeken als archivalia. De boekencollectie is slechts een fragment van het oorspronkelijke geheel en illustreert de veelzijdige belangstelling van de eigenaar. De bibliotheekcollectie bevat een aantal interessante gepersonaliseerde publicaties, zoals het brevier van Florent Mortier, met persoonlijke notities en heel wat gesigneerde en geannoteerde boeken.

Verder zijn er eigen publicaties, overdrukken en voorbereidingen van publicaties rond diverse thema's. Mortier zelf was auteur van werken over etnografie, folklore, filosofie, geografie en linguïstiek, voornamelijk met betrekking tot het Verre Oosten, maar ook rond Amerikaans-Aziatische betrekkingen en Belgisch Congo. Hij publiceerde ook over sociale thema's, zoals "De la mendicité en Chine" (1948) of *Le statut et la condition de la femme chinoise* (1959). Een opmerkelijk gegeven is dat het merendeel van de publicaties van Mortier reeds aanwezig was in de archiefbibliotheek van Scheut, die samen met het archief aan KADOC in bewaring is gegeven. Verscheidene publicaties bevatten eigenhandig geschreven auteursopdrachten aan leden van het instituut, zoals Frans Sercu (1899-1961) en Omer Degryse (1913-2002), wat erop wijst dat er vanaf de jaren 1950 een toenadering tot stand kwam met het religieuze instituut waarvan hij zelf ooit aan het roer had gestaan.

DIMANCHE 15 AVRIL 1951

à 15 heures

CONFÉRENCE TRIBULATIONS COLONIALES DE LÉOPOLD II

par Monsieur Florent MORTIER

Professeur à l'Institut des Hautes Etudes de Belgique

Ancien membre du Conseil Colonial

Een beperkt aantal publicaties verwijst naar de activiteiten van Mortier als algemeen overste van Scheut, zoals een gele- *Uitnodiging voor een lezing van Florent Mortier, 1951.* genheidsbrochure uitgegeven door de kanunnikessen van Sint-Augustinus van Sparrendaal. De Belgische overste van Scheut, voor wie de katholieke minderheid in Nederland een belangrijk rekruteringsgebied was, werd als eregast opgevoerd bij de prijsuitreiking van het meisjespensionaat Regina Coeli. Op de afsluitende happening van het jaar (23 juli 1914), die volledig in het teken stond van de missionering en in het Frans verliep, werden de drie toenmalige missiegebieden van Scheut geëvoceerd, keurig vertegenwoordigd door “l’ange de la Chine”, “l’ange du Congo” en “l’ange des Philippines”. “L’ange de Regina Caeli”, die het meisjesinstituut Regina zelf voorstelde, stond symbool voor de missie-ijver van dat katholieke meisjespensionaat.

De archivalia, die beperkt in omvang zijn, hebben vooral betrekking op de academische loopbaan van Mortier. Naast persoonlijke documenten (correspondentie, handgeschreven cv's en publicatielijsten, visitekaartjes, lidkaarten, uitnodigingen, academische programma's ...), bleven vooral documentatiemappen bewaard met notities, voorbereidingen en didactisch materiaal voor zijn lezingen, lessen of publicaties. Opvallend is de belangstelling voor filosofie en vergelijkende godsdienstwetenschappen.

Een beperkt aantal stukken gaat terug tot de religieuze loopbaan van Mortier (1898-1926): het reisverslag uit 1905 toen hij als jonge missionaris naar China vertrok (62 p.), een analyse van opvoeding en onderwijs in Congo (P. Six, Leopoldville, 1919, 31 p.).

Mysteries ontrafeld? Samen met de archieven en de scripta-collectie van Scheut, die reeds op KADOC worden bewaard, heeft dit beperkte bestand heel wat onderzoekspotentieel. Eerst en vooral laat het toe beter zicht te krijgen op het persoonlijke levensverhaal van Florent Mortier. In 2010 publiceerden familieleden van Mortier een ge vulgariseerde biografie over Florent Mortier (Antoon Dieusaert, Paul Dieusaert, Luc Dieusaert, *Florent Mortier. Onze familiegeschiedenis*. Averbode, 2010).

Alleen bijkomend onderzoek kan uitsluitsel bieden over een aantal onopgeloste mysteries in de biografie van Mortier: de juiste toedracht van zijn uittrede, de omstandigheden van zijn reffectatie en de rol daarin van kardinaal Seunens. Lagen alleen persoonlijke motieven aan de basis van het conflict, zoals gefnuikte ambities of een mogelijk conflict Rutten-Mortier, of speelden tegengestelde visies over de toekomst van de congregatie (spiritualiteit van de 'blootvoeters' versus noden van een actieve missiecongregatie) of over het gewicht van bepaalde missieprovincies (China versus Congo) een rol? Het pas ontdekte erfgoedgeheel lost niet alle mysteries op, maar werpt wel licht op een aantal ontbrekende puzzelstukjes in de biografie: de persoonlijke gewetensstrijd van Mortier en zijn intense en later verstoorde relatie met Scheut. Zo bevat het archief een documentatiemap met als titel "Dieu existe", (gesigneerd FM - 1963), die een handgeschreven opschrift bevat "Mes Frères, croyez en Dieu". Een gedrukte circulaire uit 1909 van algemeen overste Botty bevat een handgeschreven annotatie van Mortier die een licht werpt op het auteurschap van de circulaire, de omstandigheden bij het ontslag van de overste en de benoeming van zijn vervanger.

De relevantie van dit erfgoedgeheel overstijgt het persoonlijke levensverhaal van Mortier. De biografie van Mortier zou beschouwd kunnen worden als representatief voor een bepaald tijdsgewricht, dat gekenmerkt werd door persoonlijke zelfbeschikking, secularisering, globalisering en een groeiende belangstelling voor het oosterse denken. Die premoderne ontwikkelingen zijn in het erfgoedgeheel ruim vertegenwoordigd. Mogelijk hebben ook deze elementen een rol gespeeld in de intellectuele ontwikkeling van Mortier en de verwijdering met de congregatie.

Religie en wetenschap Zo legde Mortier een grote persoonlijke belangstelling aan de dag voor filosofie en vergelijkende godsdienstwetenschap. Dat komt zowel in het boekenbezit als de archivalia tot uiting. Er is documentatie aanwezig over religie in haar diverse verschijningsvormen, zoals pantheïsme, gnosticisme, kabbala, magie, brahmanisme. Er is documentatie en didactisch materiaal - voornamelijk uit de jaren 1950 - over het godsbegrip in diverse filosofische systemen, de oorsprong van het boeddhisme, hindoeïsme, karma, yoga of Ramakrishna. Er zijn boeken aanwezig als *Le conflict religieux au XIIIe siècle* (1930), *Le christianisme de Montaigne* (1819) of *L'examen critique des doctrines de la religion chrétienne* (1870). Zelf publiceerde Mortier over het boeddhisme en zijn doctrinaire varianten (1944-45), de confucianistische filosofie (1945-46), het godsbegrip (Sien T'ien) in het Chinese en Japanse taoïsme (1948) en over de religie in het antieke Peru (volgens een relaas van de jezuïeten-missionarissen uit de zeventiende eeuw).

De belangstelling voor wetenschap, als een alternatieve bron van kennis en waarheid, is in het persoonlijke levensverhaal van Mortier zowel een element van continuïteit als van discontinuïteit. Wellicht is de belangstelling voor etnologie en wetenschap reeds gewekt in 1911, toen hij als jonge overste lid werd van het organiserend comité van de internationale Semaine d'ethnologie religieuse (1912-1925). Hij kwam er in contact met jonge vooruitstrevende en kritische intellectuelen van zijn generatie, zoals de exegeet Paulin Ladeuze (1870-1940), die pas verkozen was als rector (1909-1940) van de Leuvense universiteit, en Edouard De Jonghe (1878-1950), sinds 1908 hoogleraar etnologie aan de Koloniale School van de Leuvense universiteit. Ook buitenlanders, zoals de Franse jezuïet Frédéric Bouvier (1871-1916) en de Duitse Steylist Wilhelm Schmidt (1868-1954), die aan de basis lagen van het antropologische tijdschrift *Antropos*, hadden in dat forum een belangrijke stem.

		Juni		Tentamen grote armoir de l'Europe		1917	
11	Sur colles du moyen de résoudre remettre le plan d'opération, je vous remercie pour intérêt pris de la collection	(Sark actuellement au musée)	Minist. Colon. de Paris.	824.			f
11-11	Je ya l'oe testament. Pluviers. P. Ryck. P. Hartman.		P. Van Ezz.	824			
11	1/2000 ansiez lui fait obrecher de l'Ecole pour en faire 2/ Corps - pas de suite - sa tenait injuste of x chesdr un prélat - je pourrais vous nommer obrecherment.		P. Aeyen Hollands	885			
11	ontvong une brief 28 Apr 1917 - ontvong telegn. d'wool P. Ryck. P. Cerveze. - shurde u l'woolte auct sprank les zeligenheit emer professing; Consul d'Colonie d'chref recht u emer t'pans Burnay. die une koster omst in Porto gedechtergeerd (of Consul. 19 nov 1917.) Jk d'chrefolier naar Burnay.		P. V. Haeghe	826			
12	nwoops komeer over 10 Jan. zo haast nwoegelyk.		W. Mamerberg	827			
12	Refet n'a pas besoin of Impressionnisme du Supp mais de lui Prop. si volume sur religion, est in partant - pourvois chesdr of chesdr conseillers selon de vones raisons.		P. V. Haeghe	828			
12	Bweh. C. ad articongregianiste - sans fete de de de fende Congregation. de fende Congregation. New Ouyen d'fession n'ue son française Heille Lembourg - n'ue fete de de fende		P. V. Haeghe Minist. de France de fete	829 830			

Scheut en de 'Grote Oorlog'

Het meest opmerkelijke archiefstuk documenteert de laatste jaren van Mortiers beleid als algemeen overste, tot en met

Fragment (jaar 1917) uit de brieveninventaris van Florent Mortier.

het begin van de verwijdering tussen hem en de congregatie. Dat handschrift, dat gedeeltelijk in het Nederlands en in het Frans is opgesteld, houdt het midden tussen een brieveninventaris en een beknopt dagboek. Het laat toe om de beleidsdaden van de grootste Belgische missiecongregatie tijdens de Grote Oorlog tot in detail te reconstrueren. Alle interne en externe contacten worden nauwkeurig opgelijst. Men vindt er informatie over benoemingen, dispensaties, overlijdens en zelfs examenresultaten van individuele missionarissen, maar ook beleidsbeslissingen van "le supérieur general qui pendant la guerre 1914-18 s'est déplacé à Londres, puis à Fatines le Breil, Soultré dans la Sarthe France". Het boekdeel vangt aan op 6 april 1916. Op de rectozijde van het boek, tot 5 september 1918, zijn alle uitgaande brieven minutieus genummerd, 1369 stuks in totaal. De versozijde van het boek, van mei 1919 tot 5 september 1921, is minder omvangrijk en gedetailleerd. De brieven zijn ook opgedeeld per geografische regio: Holland, Frankrijk, de toenmalige missievicariaten van Scheut in China, Congo en de Filipijnen, maar ook Rome en "Ministère et officials". Die laatste rubriek verwijst naar contacten met de ministers Renkin, Carton de Wiart en Frank. Datum, bestemming en korte inhoud van de brieven of communicaties zijn er minutieus genoteerd. Sommige brieven zijn uiterst persoonlijk van karakter, zoals bijvoorbeeld het antwoord van de generaal op de persoonlijke gewetensstrijd van één van zijn missionarissen, andere hebben ruimere beleidsimplicaties, zoals een dankbrief aan minister Renkin voor een subsidie van 85.000 frank. Voor de archiefvormer was dit boekdeel wellicht een geheugensteun en beleidsinstrument, voor de historicus is het een archivalisch pareltje.

EXPERTENFORUM EN ADVIESRAAD VERNIEUWDE ADVIESORGANEN VAN KADOC

Op 18 oktober ontving KADOC voor het eerst zijn Expertenforum. Met dit nieuwe adviesorgaan zal het centrum op een structurele manier jaarlijks de dialoog aangaan met zijn partners op het Vlaamse erfgoedveld. Meer dan 20 collega-instellingen gingen op de uitnodiging in. De deelnemers werden 'geprikkeld' met een overzicht van de uitdagingen waarvoor KADOC staat in het Vlaamse erfgoedlandschap van de komende jaren. Nadien kregen ze toelichting bij de opbouw en het beheer van de databanken waarmee KADOC werkt. Ook werden het vernieuwde tijdschrift *Trajecta* en de gelijknamige portaalsite gepresenteerd.

Trajecta kwam ook aan bod tijdens de bijeenkomst van de nieuw samengestelde Adviesraad op 24 oktober. In die raad zitten vertegenwoordigers van de erfgoedgemeenschappen van KADOC. Jaarlijks krijgen ze informatie over de werkzaamheden van het centrum. Dit jaar werd bijzondere aandacht besteed aan de problematiek van het samenbrengen en digitaal toegankelijk maken van statistische gegevens over kerk en religie in België. Ook werden de opties voor de integratie van de KADOC-kapel in de werking van het centrum voorgesteld.

Beide bijeenkomsten waren zeer vruchtbaar. De vragen die de deelnemers stelden, en de suggesties die ze deden, zullen ongetwijfeld in rekening worden gebracht bij de uitwerking van het actieplan voor 2014.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Uit zorg voor een beter leefmilieu kiest
KADOC voor FSC-papier, dat gewonnen
wordt uit verantwoord beheerde bossen.

Werken mee aan dit nummer / Lieve Claes / Jan De Maeyer / Carine Dujardin / Roeland Hermans / Kristien Suenens / Luc Vints / *Vormgeving* / Alexis Vermeylen / *Druk* / Peeters, Herent / *Verschiјnt tweemaandelijks* / wordt op aanvraag kosteloos toegezonden / *Afgiftekantoor* / 3000 Leuven Masspost / *Verantwoordelijke uitgever* / Emmanuel Gerard / Kortrijksestraat 351 / 3010 Leuven (Kessel-Lo).

KADOC / Documentatie- en onderzoekscentrum voor religie, cultuur en samenleving / *Adres* / Vlamingenstraat 39 / B - 3000 Leuven / *Telefoon* / +32 (0) 16 32 35 00 / *E-mail* / postmaster@kadoc.kuleuven.be / *Internet* / kadoc.kuleuven.be / *Giften voor KADOC* / kunnen worden overgemaakt op rekeningnummer BE45 7340 1941 7789 van de KU Leuven met vermelding '400/0000/53084 gift KADOC'. Vanaf 40 euro wordt een fiscaal attest bezorgd.

Deze Nieuwsbrief wordt u in het kader van onze taak tot publiekscommunicatie gratis toegezonden. Niet dat KADOC geen financiële noden heeft. Zo is uw steun voor de realisatie van het nieuwe erfgoeddepot in Heverlee erg welkom. Daarvoor ontvangt het centrum immers geen overheidssubsidie. Inlichtingen over de modaliteiten van het bouwfonds vindt u in een speciale brochure die u op eenvoudige aanvraag wordt toegezonden. U kunt natuurlijk ook rechtstreeks het bouwfonds steunen via een overschrijving op rekeningnummer BE45 7340 1941 7789 van de KU Leuven met vermelding van de gestructureerde mededeling +++400/0000/49448+++. Daarvoor wordt vanaf 40 euro een fiscaal attest bezorgd.